

Criteria beschermwaardige graven

Gemeente Wierden

19-1142

Verantwoording

Projectnaam : Criteria beschermwaardige graven

Projectnummer : 19-1142

Documentnummer : 19-1142/20191104

Status : Definitief

Versie : 3.0

Datum : 16 maart 2021

Opdrachtgever : Gemeente Wierden

Adres : Pouliestraat 3, 7642 EB Wierden

Contactpersoon : De heer A. Ballast

Telefoonnummer : 0546 580800

E-mail : a.ballast@wierden.nl

Auteur(s) : M. Geurtz (aangepast door Historische Kring Wierden en A. Ballast)

Controle : R. Otten

Inhoudsopgave

1	Inleiding	I
1.1	Situatie en aanleiding	I
1.2	Probleemstelling	I
1.3	Vorbereiding	I
2	Uitwerking	III
2.1	Toelichting	III
2.2	Werkwijze beoordeling	III
2.3	Opbouw in criteria	III
2.4	Puntentelling	V
2.5	De criteria	VI
2.6	Bijlage: Beoordelingsformulier	VII

1 Inleiding

1.1 Situatie en aanleiding

De gemeente Wierden telt vier gemeentelijke begraafplaatsen. De gemeente heeft geen vastgestelde criteria op basis waarvan graven op de gemeentelijke begraafplaatsen kunnen worden beoordeeld op monumentale en historische waarden. In 2011 is in de visie op begraven en begraafplaatsen opgenomen dat er een lijst komt van bijzondere graven.

Het college heeft een voorkeur voor het scenario 'pro-actief ++' waarbij aan de hand van (eigen) historisch onderzoek vooraf een lijst wordt vastgesteld en aan de hand van eigen criteria wordt bepaald welk graf op de lijst komt. Het college verzoekt om een adviesnota voor definitieve besluitvorming met nadere uitwerking van het scenario.

1.2 Probleemstelling

De gemeente Wierden wil eigenhandig of onder begeleiding van (onafhankelijke) deskundigen selecties kunnen maken binnen het gravenbestand. De selecties moeten gericht kunnen zijn op het selecteren, beheren, onderhouden en bewaren van historisch waardevolle en monumentale graven.

1.3 Voorbereiding

Met name op begraafplaats Appelhofstraat (Wierden) en de Julianastraat (Enter), maar ook op de andere gemeentelijke begraafplaatsen in Wierden bevinden zich mogelijk grafmonumenten die het behouden waard zijn. Hetzij door de persoon van historische betekenis, hetzij door het grafmonument zelf. Om de graven te beoordelen worden criteria opgesteld op basis waarvan de historische en/of monumentale waarden worden bepaald.

Om te komen tot eenduidige en objectieve beoordelingscriteria, is gekeken naar de aspecten die gemeten kunnen worden. Hierbij is een tweedeling gemaakt in waarden die samenhangen met de persoon die er begraven ligt (graven van historische waarde) en de uitstraling van de grafbedekking (graven met monumentale waarde). Een onbekende overledene kan op basis van het grafmonument dus een beoordeling krijgen en zo mogelijk op de lijst geplaatst worden.

Een derde en aparte categorie vormen de graven van slachtoffers van verschillende oorlogen. Op de begraafplaatsen zijn oorlogsgraven aanwezig die reeds een beschermde status hebben via Common Wealth War Graves of door de Oorlogsgravenstichting. Deze graven komen automatisch in aanmerking voor plaatsing op de lijst beschermwaardige graven. Na de oorlog is nauwkeurig omschreven wanneer iemand een 'oorlogsslachtoffer' is en wanneer niet. Dit is vervolgens vastgelegd in de statuten van de Oorlogsgravenstichting. Deze omschrijving is als volgt: *Militairen van de Nederlandse krijgsmacht die na 9 mei 1940 zijn gevallen en Nederlandse burgers die, hetzij metterdaad de vijand bestrijdende dan wel ten gevolge van hun handelingen of houding tegenover de vijand, het leven hebben verloren. Onder deze omschrijving vallen ook Nederlandse militairen en burgers die door de overheid zijn uitgezonden en omgekomen tijdens humanitaire en/of vredesmissies* (bron: Oorlogsgravenstichting).

Op de begraafplaatsen zijn ook veteranen graven aanwezig. Veteranen zijn alle (ex)-militairen met de Nederlandse nationaliteit die het Koninkrijk dienden in oorlogsomstandigheden. Of daarmee overeenkomende situaties, zoals vredesmissies in internationaal verband. Denk daarbij aan de Tweede Wereldoorlog en de oorlogen in voormalig Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea. Maar ook aan de missies in bijvoorbeeld Cambodja, Ethiopië, Angola, Haïti en voormalig Joegoslavië.

Deze graven komen in aanmerking voor plaatsing op de lijst beschermwaardige graven:

1. Gedateerd tot 1970 en genoemd in register Veteraneninstituut;
2. Gedateerd na 1970, genoemd in register Veteraneninstituut, én aangemerkt als oorlogsslachtoffer, zoals vastgelegd in de statuten van de Oorlogsgravenstichting.

Ook personeel van het voormalig Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL) en het vaarplichtig koopvaardijpersoneel uit de Tweede Wereldoorlog is veteraan (bron: defensie). Voorts is van belang dat er sprake is van registratie bij het veteraneninstituut.

Tot de slachtoffers van de verschillende oorlogen behoren ook de burgerslachtoffers tijdens de oorlogsjaren en de bevrijding van WO-2. Deze slachtoffers hebben hun leven in dienst gesteld van het verzet, zijn gefusilleerd of slachtoffers van bombardementen en/of beschietingen.

Voordat tot daadwerkelijke beoordeling kan worden overgegaan, is het belangrijk om een aantal voorbereidingen te treffen.

1. Eerste selectie historische graven

De gemeente kan een lokale historicus vragen om een lijst op te stellen met mogelijk historische personen en hun betekenis, waarna de gemeente een definitieve keuze kan maken. Voor het beoordelen van de historische waarde hoeft de beoordelaar niet op de begraafplaats zelf aanwezig te zijn, aangezien het gaat om de overleden persoon. Een lijst met namen kan voldoende zijn omdat de beoordelaar er met zowel online als fysiek onderzoek achter kan komen van welke betekenis een persoon is geweest.

2. Tweede selectie monumentale graven

Belangrijk is om met betrokken vrijwilligers over de begraafplaats te lopen en te inventariseren waar de waardevolle monumenten zich bevinden. Op de plattegrond kunnen deze worden aangegeven. Direct of tijdens een tweede bezoek kunnen de graven dan beoordeeld worden op de criteria.

De stichtingen Historische Kring Wierden en Maluku4Maluku zijn bereid gevonden om zelf inzet te plegen vrijwilligers te werven.

3. Weersomstandigheden

De beoordeling van historische graven vindt het beste plaats onder droge en zonnige weersomstandigheden. Vermijdt seizoenen waar losse bladeren en of sneeuw het beoordelen kunnen bemoeilijken.

2 Uitwerking

2.1 Toelichting

De gemeente Wierden heeft de criteria samen met de betrokken partijen opgesteld. Vervolgens kunnen personen en graftekens volgens het beoordelingssysteem gewaardeerd worden.

Om het behouden van ‘graven van historische en/of monumentale betekenis’ uitvoerbaar te maken, is gekeken naar de aspecten die gemeten kunnen worden. Een graf kan cultuurhistorische waarde hebben vanwege de steen of de graftekst en –symboliek maar ook omdat de overledene historisch iets heeft betekend.

2.2 Werkwijze beoordeling

De beoordeling van de grafmonumenten wordt uitgevoerd middels een rondgang op de begraafplaatsen onder begeleiding van de begraafplaatsbeheerder. Voor de puntentoekening per grafmonument wordt daarbij gebruik gemaakt van het beoordelingsformulier. De begraafplaatsbeheerder neemt de ingevulde beoordelingsformulieren terug in ontvangst. Aan de hand van de beoordeling van de grafmonumenten bepaalt de gemeente Wierden welke graven in aanmerking komen voor plaatsing op de lijst beschermwaardige graven.

Om subjectieve waarneming zo veel mogelijk te voorkomen, wordt de puntentoekening hieronder meer specifiek toegelicht. Wanneer verschillende beoordelaars volgens onderstaande handleiding punten toekennen, zou een objectieve beoordeling moeten ontstaan.

2.3 Opbouw in criteria

Er zijn twee hoofdonderdelen in de criteria te onderscheiden, namelijk:

1. De relatie en verbondenheid met de gemeente Wierden.
2. De fysieke waarden.

De hoofdonderdelen zijn uitgewerkt per onderdeel en criteria waardoor er een beoordeling kan plaatsvinden.

Relatie en verbondenheid met de gemeente Wierden

1. Betrokkenheid met de gemeente Wierden.

De overledene heeft hoogst waarschijnlijk een relatie met de gemeente Wierden doordat hij of zij geboren, gewerkt of gewoond heeft in Wierden. Voor elk kenmerk kunnen punten toegekend. Er zijn ook situaties waar geen punten toegekend worden, zoals wanneer een persoon van grote historische betekenis in de gemeente Wierden is begraven zonder daar geboren te zijn of gewoond of gewerkt te hebben. In dit geval worden er dan geen punten toegekend.

2. Van belang m.b.t. (boven)lokale betekenis.

De overledene kan een betekenis hebben gespeeld op cultureel, politiek-bestuurlijk en/of maatschappelijk-economisch gebied. Zijn of haar bijdrage wordt vervolgens beoordeeld op nationaal/internationaal, regionaal of lokaal niveau. De overledene is van wezenlijke betekenis geweest als hij of zij een vorm van bekendheid heeft genoten of geniet. De beoordelaar kan dit toetsen door de overledene op Google te zoeken. Als er bijvoorbeeld publicaties, (eervolle) vermeldingen, vernoemingen of onderscheidingen worden gevonden, dan kan worden vastgesteld dat de overledene van betekenis is geweest.

3. Personen met een bijzondere betekenis m.b.t. oorlogen.

Nadere toelichting Veteraneninstituut: In 1990 bracht minister van Defensie Relus ter Beek de 1e Veteranennota uit. Sindsdien waren alle oud-militairen (of voormalig gemilitariseerde burgers, zoals WO2-koopvaardij) die namens ons Koninkrijk zijn ingezet onder oorlogsomstandigheden of daarmee vergelijkbare omstandigheden, zoals tijdens internationale vredesmissies, veteraan.

Nadere Toelichting Veteraneninstituut: Vrij snel nadat het veteranenbeleid in 1990 werd afgekondigd werd er een stichting in het leven geroepen die een belangrijk deel van dat beleid moest gaan uitvoeren. Sinds het aannemen van de Veteranenwet in 2012 en het effectueren daarvan middels het Veteranenbesluit (2014) wordt de veteranenstatus direct na afloop van de missie/oorlog toegekend, wat betekent dat ook militairen die nog in actieve dienst zijn al veteraan kunnen zijn.

4. Betekenis m.b.t. functie op politiek, maatschappelijk, economisch en cultureel terrein.

De mate waarin een persoon heeft bijgedragen vanuit professie of vrijwilligerswerk.

5. Personen met een verhaal.

De wijze waarop iemand komt te overlijden kan een verhaal vertellen over de persoon of de geschiedenis van Wierden en/of Nederland. Hierbij valt ook te denken aan een overlijden dat plaats vindt onder extreme omstandigheden tijdens het uitoefenen van de functie of tijdens een gebeurtenis die verbonden is aan een gebeurtenis met een historische betekenis voor Wierden en/of Nederland.

Fysieke waarden van een grafmonument

1. Ouderdom.

De puntentoekening voor de ouderdom van het graf kan niet afhankelijk zijn van subjectieve waarneming omdat dit een simpele rekensom betreft. De datum van de dag van beoordeling wordt vergeleken met de dag van begraven, op basis van die uitkomst worden de punten toegekend.

2. Vormgeving en symboliek.

Een individueel graf kan een tijdsperiode vertegenwoordigen. Dit kan door de materiaalkeuze, de symboliek of de vorm. Niet alle graven zullen hiervoor 2 punten kunnen krijgen vooral als er nog meerdere graven zijn uit dezelfde tijdsperiode. De zeldzaamheid speelt hierbij een rol.

We spreken van ensemblewaarde als de grafbedekking deel uitmaakt van een groep (familie)graven, al dan niet omsloten.

Omdat een omsloten ensemble niet vaak voorkomt, worden 2 punten toegekend. Wanneer het ensemble niet omsloten is, is deze 1 punten waard. Als duidelijk is dat graven bij elkaar horen maar waar bijvoorbeeld andere graven tussen zijn geplaatst, dan wordt 1 punt toegekend. Maakt het graf geen deel uit van een groep, oftewel er is geen ensemble van toepassing, dan worden er 0 punten toegekend.

3. Materiaalgebruik en technische staat van het grafmonument.

Elke periode kent de eigen voorkeur voor het materiaalgebruik. Meerdere materiaal soorten kunnen hieronder vallen. Het materiaal is dan in een bepaalde periode veelvoorkomend.

Materiaal is bijzonder wanneer het in een bepaalde periode als uitzonderlijk of als bijzonder kan worden gekwalificeerd.

4. Technische staat.

Wanneer een grafmonument onherstelbaar is beschadigd, is het criterium "slecht". Geen herstel mogelijk. Het criterium "matig" geeft aan dat onderhoud en herstel noodzakelijk is. Hierbij moet ook worden gedacht aan het verwijderen van aanslag, overwoekerende beplanting, konijnengaten, enz.

Het criterium "voldoende" geeft aan dat herstel op termijn noodzakelijk zal zijn. Klein onderhoud wordt nog als voldoende ervaren. Als klein onderhoud moet worden gedacht aan o.a. het verven van de belettering. "Goed" zijn de grafmonumenten, die nog onbeschadigd zijn en geen herstel nodig hebben.

2.4 Puntentelling

Keuzes in puntenaantal:

0 = geen betekenis

1 = kleine betekenis

2 = duidelijke betekenis

3 = hoge tot meest waardevolle betekenis

Toekenning beschermwaardig:

A Toekenning "Behoud" = beschermwaardig zonder verdere toekenning van punten

B Grootste belang persoon:

Minimaal 8 punten uit de categorieën 1, vermeerderd met minimaal 2 punten uit de categorieën 2 = minimaal 10 punten

C Grootste belang grafmonument:

Minimaal 8 punten uit de categorieën 2, vermeerderd met minimaal 2 punten uit de categorieën 1 = minimaal 10 punten

D Combinatie belang persoon en grafmonument:

Minimaal 12 punten uit beide categorieën

1. Relatie en verbondenheid.

1.1 Betrokkenheid met de gemeente Wierden:

- 1.1.1 De persoon is in de gemeente Wierden geboren.
- 1.1.2 De persoon is woonachtig geweest in de gemeente Wierden.
- 1.1.3 De persoon is als(erkend) vluchteling in Wierden komen wonen.
- 1.1.4 De persoon heeft gewoond en/of gewerkt in de gemeente Wierden.

1.2 Van belang m.b.t. (boven)lokale betekenis:

- 1.2.1 Publicaties op cultureel, politiek/bestuurlijk/maatschappelijk terrein.
- 1.2.2 Vernoemd in een straatnaam of verbonden aan de naamgeving van bijv. een gebouw.
- 1.2.3 Dienstbaar geweest op bijv. cultureel/bestuurlijk/maatschappelijk terrein van (boven) lokaal belang.

1.3 Personen met een historische betekenis:

1.3.1 Betekenis m.b.t. oorlogen:

- 1.3.1.1 Slachtoffers van oorlogen en militaire missies in oorlogsgebieden.
- 1.3.1.2 Burgerslachtoffers in een oorlogssituatie overleden.
- 1.3.1.3 Veteranen, zoals geregistreerd bij het veteraneninstituut tot 1990 in een oorlogssituatie. Incl. KNIL en vaarplichtig koopvaardijpersoneel uit de Tweede Wereldoorlog.
- 1.3.1.4 Veteranen, zoals geregistreerd bij het veteraneninstituut vanaf 1990 zonder bijz. verdienste.
- 1.3.1.5 Veteranen, zoals geregistreerd bij het veteraneninstituut vanaf 1990, met bijz. verdienste.

1.4.1 Betekenis m.b.t. functie op politiek, maatschappelijk, economisch en cultureel terrein:

- 1.4.1.1 Beroepsmatige betekenis.
- 1.4.1.2 Betrokkenheid op basis van vrijwilligheid.

1.5 Personen met een verhaal:

- 1.5.1 Slachtoffer als gevolg van ramp, pandemie, verblijf in een kamp.
- 1.5.2 Overleden tijdens de uitoefening van een publieke taak.
- 1.5.3 Aantoonbare bijzondere verdienste.

2. Fysieke waarden van een grafmonument.

2.1 Ouderdom:

- 2.1.1 Grafmonument vóór 1974.
- 2.1.2 Grafmonument vanaf 1974.

2.2 Vormgeving en symboliek:

- 2.2.1 Algemeen voorkomend.
- 2.2.2 Traditioneel maar zeldzaam op de begraafplaats.
- 2.2.3 Bijzonder en typerend voor de tijdsgeslacht.
- 2.2.4 Groep met ensemblewaarde en omsluiting.
- 2.2.5 Groep met ensemblewaarde zonder omsluiting.
- 2.2.6 Grafmonument is voorzien van bijzondere symbolieken.
- 2.2.7 Grafmonument is voorzien van teksten met betekenis.

2.3 Materiaalgebruik en technische staat van het grafmonument:

2.3.1 Materiaal gebruik.

- 2.3.1.1 Veel voorkomend materiaal.
- 2.3.1.2 Veel voorkomend materiaal, bijzondere bewerking.
- 2.3.1.3 Bijzonder materiaal.
- 2.3.1.4 Bijzonder materiaal, technisch goede bewerking.

2.3.2 Technische staat:

- 2.3.2.1 Slecht.
- 2.3.2.2 Matig, restauratie is mogelijk.
- 2.3.2.3 Voldoende, licht herstel is nodig.
- 2.3.2.4 Goed, indien nodig alleen reiniging nodig.

2.6 Bijlage: Beoordelingsformulier

Criteria nr.	Beoordeling	Punten(of behoud)	Score
1	Symbolische waarden bij personen	Max. 14 punten	
1.1	Betrokkenheid met de gemeente Wierden	Max. 2 punten	
1.1.2	Geboren in Wierden / vluchteling	1	
1.1.3	Gewoond/gewerkt in Wierden	1	
1.2	Van belang m.b.t. (boven)lokale betekenis	Max. 6 punten	
1.2.1	Publicaties	0 t/m 3	
1.2.2	Vernoemingen	0 t/m 3	
1.2.3	Dienstbaarheid/van betekenis	0 t/m 3	
1.3	Personen met een historische betekenis		
1.3.1	Betekenis m.b.t. oorlogen	Max.2 pnt/behoud	
1.3.1.1	Oorlogsslachtoffer, gesneuveld in oorlogssituatie	max	behoud
1.3.1.2	Burgerslachtoffer m.b.t oorlogshandelingen	max	behoud
1.3.1.3	Veteranen (geregistreerd) t/m 1990 (toelichting)	max	behoud
1.3.1.4	Veteranen (geregistr.) na 1990 zonder bijz.verdienste	0	
1.3.1.5	Veteranen (geregistr.) na 1990 met bijz.verdienste	1	
1.4	Personen met functie van betekenis	Max. 2 punten	
1.4.1	Beroepsmatige betekenis	0 t/m 2	
1.4.2	Betrokkenheid op basis van vrijwilligheid	0 t/m 2	
1.5	Personen met een verhaal	Max. 3 punten	
1.5.1	Slachtoffer van ramp, pandemie, verblijf in een kamp	0 t/m 3	
1.5.2	Overleden tijdens uitvoeren publieke taak	3	
1.5.3	Aantoonbare bijzondere verdienste	0 t/m 3	
2	Fysieke waarden van een grafmonument	Max. 14 punten	
2.1	Ouderdom	Max. 3 punten	
2.1.1	Ouderdom tot 1974 (toelichting)	3	
2.1.1.1	Appelhof: Vakken 1 - 2 / A – F, Julianastraat (volledig), Weitakkersweg Vak D	max	behoud
2.1.2	Vanaf 1974	0	
2.2	Vormgeving en symboliek	Max. 6 punten	
2.2.1	Algemeen voorkomend	0	
2.2.2	Traditioneel maar zeldzaam op de begraafplaats	1	
2.2.3	Bijzonder en typerend voor de tijdsgeest	2	
2.2.4	Groep met ensemblewaarde zonder omsluiting	1	
2.2.5	Groep met ensemblewaarde met omsluiting	2	
2.2.6	Bijzondere symbolieken	0 t/m 3	
2.2.7	Bijzondere teksten	0 t/m 3	
2.3	Materiaal	Max. 2 punten	
2.3.1	Veel voorkomend	0	
2.3.2	Veel voorkomend, bijzondere bewerking	1	
2.3.3	Bijzonder materiaal	1	
2.3.4	Bijzonder materiaal, technisch goede bewerking	2	
2.4	Technische staat	Max. 3 punten	
2.4.1	Slecht	0	
2.4.2	Matig	1	
2.4.3	Voldoende	2	
2.4.4	Goed	3	